

УДК 378

МОДЕЛЬ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. П. Лучанинова

Теоретично обґрунтовано положення про те, що людина – це продукт об'єктивних умов життя й виховання, тобто положення про існування найбільш узагальнених чинників її соціального становлення й розвитку; досліджено необхідність створення моделі виховної системи ВНЗ як практичного втілення цього положення.

Ключові слова: модель, виховна система, виховний простір, виховна робота

Постановка проблеми. Теорія виховних систем є одним із найцікавіших напрямів сучасної педагогіки. Виховна система є головною умовою для ефективного виховання ціннісних орієнтацій. У сучасній вищій школі історично сформувався широкий спектр підходів до організації навчально-виховного процесу. Узагальнюючи результати спеціальної літератури, можна відзначити серед них наступні підходи: загальнолюдський, національний, народознавчий, культурологічний, діяльнісний, віковий, індивідуальний, диференційний, особистісний (особистісно зорієнтований), діагностичний, педагогічний, науковий, соціологічний, антропологічний, творчий (креативний), технологічний, інформаційний, системний, структурний, суб'єктно-об'єктний, комплексний тощо. Відповідно до визначеного підходу може створюватися модель певного явища тощо.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній педагогічній літературі питання застосування методу моделювання в науково-педагогічних дослідженнях і навчальному процесі широко представлені у дослідженнях педагогів Бабанського Ю.К., Беспалька В.П., Вітвицької С.С., Давидова В.П., Дахіна А.М., Міхеєва В.І., Макарової Л.М., Молоканової О.А., Скаткіна М.Н., Соловей М.І., Спіцина Є.С. [1, 2, 5, 6, 12].

Заслужують на увагу роботи Дахіна А.М., який здійснює теоретичну спробу осмислення моделювання у педагогіці; Лодатко Є.О., яка досліджує моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору; В.І. Міхеєва, який

досліджує моделювання та методи теорії вимірювання у педагогіці [2, 3, 5].

Соловей М. І., Демчук В.С. у своїй роботі «Виховна робота у вищому навчальному закладі» досліджують сутність та аналізують досвід національного виховання як цілісної системи, його науково-методологічні засади. Розглядають діяльність інституту наставників академічних груп студентів як важливої структурної ланки у виховній системі вузу, а також висвітлюють досвід становлення студентського самоврядування [14].

Цікавим для нашого дослідження є підхід науковця Ю.С. Майнулова до виховання з точки зору виховного середовища [11]; теорія виховного простору Сокольнікова Ю.П. [12]; Прохоренка Н.Є., який розкриває виховний простір як чинник впливу на розвиток молоді [8]; дослідження Макарової Л.М., Молоканової О.А. щодо кількісного аналізу ефективності розвитку виховної системи ВНЗ [6].

Актуальність дослідження. Вивчення процесу виховання, механізмів виховної роботи у ВНЗ за умов трансформації українського суспільства залишаються вкрай актуальними. Сьогодні склалася низка протиріч в освітньо-виховній практиці вищої школи між: необхідністю реалізації особистісного підходу до студента у професійній діяльності педагога та недостатньою розробленістю в педагогічній теорії вихідних концептуальних засад особистісно орієнтованої педагогіки саме у вищій школі; декларацією особистісно орієнтованої парадигми виховання та відсутністю ефективних виховних технологій її реалізації; системою вищої освіти, вибудованої відповідно до ідеалів і норм класичної науки, і відкритою моделлю освіти у світлі гасел Болонського процесу, зміст якої має бути багатограним і варіативним.

Вища освіта переживає складні часи становлення нової парадигми освітньо-виховного процесу. Світогляд більшості викладачів, який формувався у ХХ ст., сьогодні має дещо деформований, не готовий до кардинальних змін вигляд. Постає питання як виховання студентів інноваційними методами, так і готовності викладачів до такої діяльності. Хто візьме на себе відповідальність у час великих духовно-моральних зрушень, руйнації ідеалів радянської доби, переосмислення себе й своїх життєвих цінностей, допомогти вже сформованій молодій людині знайти себе, підготувати до вміння жити в інформаційному суспільстві й бути готовим прийняти виклик часу – вміти змінюватися

до потреб ринку, бути конкурентоздатним, а головне – залишатися Людиною. Лише Дух людини є метою виховання людини.

У сучасній педагогіці починає переважати підхід до виховання не як до цілеспрямованого формування особистості відповідно до обраного ідеалу, а як до створення умов для саморозвитку особистості. Виховний простір навчального закладу і є цими умовами, а модель виховної системи – це еталонне уявлення про виховання студентів, його конструювання в умовах конкретного вищого освітньо-виховного закладу. Вона визначає цілі, основи організації та проведення виховного процесу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати положення про те, що людина – це продукт об'єктивних умов життя й виховання, тобто положення про існування найбільш узагальнених чинників її соціального становлення й розвитку, та довести необхідність створення моделі виховної системи ВТНЗ як практичного втілення цього положення.

Виклад основного матеріалу. Модель – це перш за все продукт моделювання, тобто процесу, в якому беруть участь об'єкт моделювання (оригінал) і суб'єкт, тобто той, хто моделює [10, с. 106]. Кінцевим продуктом моделювання є модель, остаточно визначена і відображена у певній формі, яка може виконувати різні функції залежно від мети і завдань її створення.

Моделювання допомагає систематизувати вивчення явищ або процесів, підказує шляхи їх цілісного відображення, окреслює більш повні зв'язки між компонентами, відкриває можливості для створення цілісних класифікацій, створення умов для верифікації теоретичних знань. Особливо важливим є моделювання під час конструювання об'єкта у реальній дійсності.

Педагогічне моделювання стає дедалі частішим поняттям, яке характеризує процес дослідження дидактичних явищ зі створення ідеальної системи в педагогічному середовищі.

Моделювання (від лат. *modulus* – міра, зразок) – процес створення моделей, схем, знакових або реальних аналогів, які відображають властивості більш складних об'єктів (прототипів). Слугує дослідницьким інструментарієм для дослідження окремих аспектів та властивостей прототипу [9, с. 156].

«Моделювання в педагогічних дослідженнях, – наголошує В. Михеєв, – пояснюється різноманіттям його гносеологічних функцій, що зумовлює вивчення педагогічних явищ і процесів на спеціальному

об'єкті – моделі, яка є проміжною ланкою між суб'єктом – педагогом, дослідником і предметом дослідження, тобто певними властивостями і відношеннями між елементами навчально-виховного процесу» [5, с. 25]. Моделювання освітньо-виховного процесу передбачає побудову системи, яка функціонує аналогічно досліджуваному процесу. Наявність часткової подібності дозволяє використовувати модель у якості замісника або представника системи, яка вивчається. Створення спрощеної моделі системи – дієвий засіб перевірки достовірності та повноти теоретичних уявлень.

Моделювання – це штучна система, яка відображає з певною точністю властивості об'єкта, що досліджується. Моделювання допомагає систематизувати знання про явище чи процес, що вивчається, підказує шляхи їх більш цілісного опису, намічає більш повні зв'язки між компонентами [13, с. 60]. Центральною категорією в моделюванні є модель, під якою розуміють уявну чи матеріально реалізовану систему, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі сприяє отриманню нової інформації про цей предмет [4].

Ягупов В.В., наприклад, детально дослідивши роль моделювання у навчанні, робить висновок, що дидактичне моделювання – це система дій, яка забезпечує адекватне засвоєння (розуміння) модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнаваного і перетворюваного об'єкта (природного чи соціокультурного). Об'єктами дидактичного моделювання виступають природні та штучні системи, а суб'єктом – сама людська свідомість [16].

У контексті нашого дослідження цікавим є виклад теоретичних положень Соловей М.І., який розглядає моделювання як «штучну систему, яка відображає з певною точністю властивості об'єкта, що досліджується. Моделювання допомагає систематизувати знання про явище чи процес, що вивчається, підказує шляхи їх більш цілісного опису, намічає більш повні зв'язки між компонентами. Тож центральною категорією в моделюванні є модель, під якою розуміють уявну чи матеріально реалізовану систему, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі сприяє отриманню нової інформації про цей предмет. Побудова моделі, як правило, фіксує штучно створений зразок певного об'єкта, який відображає структуру, властивості, функції, зв'язки та відношення між елементами цього об'єкта. Модель є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою у реальному педагогічному процесі» [13].

Правомірним є той факт, що будь-який навчальний заклад є організацією, яка здійснює виховання, адже, як наголошує Макарова Л.М., «суб'єкти виховання занурюються у субкультуру навчального закладу за рахунок прийняття ними цінностей і смислу виховної системи як ядра» [6].

На нашу думку, головним у цьому процесі є взаємодія носіїв цінностей і тих, хто їх приймає через власну діяльність. Ось чому, з точки зору Макарової Л.М. та Молоканової О.А., модель виховної системи це «багатомірна дворівнева семіотична система, яка виступає як елемент у процесі моделювання» [6, с. 624]. Вони підкреслюють, що російські педагоги схиляються до дворівневої моделі (І. Лебедева, Г. Пехлевецький, В. Штенберг), бо кожен із рівнів може розглядатися як самостійна модель [6]. Вчені відштовхуються від того, що зовнішній рівень може бути представлений у вигляді логіко-сислової моделі виховної системи ВНЗ, а внутрішній рівень може відображати системоутворюючий елемент об'єкта моделювання, який, у свою чергу, може бути представлений у вигляді математичної моделі ціннісно-сислового ядра виховної системи, який виконуватиме діагностичні функції.

У ході дослідження нам довелося вивчити та проаналізувати приклади моделей, пов'язаних із навчально-виховним процесом у закладах освіти різних рівнів акредитації, а саме: інтегративні, поточні, селективно-групові, модель змішаних здібностей (I-II рівень акредитації); функціонально-прогностична модель, проективно-творча, проблемна модель духовно-моральної поведінки, модель екології людини, модель нововведень, або інноваційна модель, евристична, концептуальна, інструментальна, рефлексивна, модель моніторингу, модель системи фізичного виховання (Грибан Г.П.), психолого-педагогічна модель соціокультурного виховання (Фунткікова Н.В.), антропогенна модель виховання, модель системи гуманістичного виховання студентів, підготовки студентів до громадянського виховання, модель системи позанавчальної діяльності (Коваль В.Ю.), математична модель виховання (III-IV рівень акредитації) тощо.

Подані вище назви систем мають як спільні, та і відмінні ознаки: всі вони педагогічні, будуються на особистісному підході до суб'єктів виховання, є структурними. Разом із тим треба зауважити, що кожна модель є теоретично і практично створеною структурою, яка відтворює ту чи іншу частину дійсності у схематизованій і наочній формі.

Враховуючи, що виховна робота зі студентами може бути представлена в якості як знакової, так і вербальної моделі, то варто побудувати модель, яка має реальне втілення (структурована, змістовна, технологічна, нормативна) й описує процеси, які будуються на принципах, ціннісних установках, способах взаємодії всіх структурних елементів. Наприклад, математична модель виховної системи ВНЗ будуватиметься, за визначенням авторів [6], за рахунок n-мірного векторного простору. Координати точок кількісно характеризують ступінь прийняття характеристик специфічних цінностей виховної системи ВНЗ. Тож експериментально можна перевірити якісний показник домінуючих ціннісних орієнтацій особистості [6, с. 625].

Спираючись на основні підходи у застосуванні методу моделювання, ми передбачаємо, що основні принципи побудови моделі можуть бути наступними: принцип рівневої ієрархічності, модульний, принцип гуманізації, міждисциплінарності і самовизначення, компліментарності тощо. Реалізація в моделі виховної системи цих принципів означає для студентів можливість конструювання свого Я-образу, проектування своєї життєвої траєкторії, цінностей, громадянської позиції тощо.

Треба зазначити, що при всій різноманітності підходів до створення моделі виховної системи вищого навчального закладу, моделювання передбачає наявність підсистем, наприклад, системи управління виховною системою, студентського самоврядування, виховної роботи. Треба враховувати, що модель такого роду є актом соціальної дії, вона не буде функціонувати без участі тих людей, які будуть реалізовувати цей проект. Така модель є інструментом для конструювання можливих життєвих, виховних ситуацій, передбачає взаємозв'язок із навчально-виховним процесом, позааудиторною діяльністю студентів.

З огляду на вище сказане, вважаємо, що у процесі моделювання виховної системи ВНЗ треба спиратися на такі принципи: вільний вибір навчальним закладом моделі виховання, яка б враховувала специфіку традицій та інновацій у вихованні; орієнтація на колективні та індивідуальні інтереси, потреби, здібності всіх учасників освітнього процесу (студенти, викладачі, керівництво, представники місцевої влади, суспільні організації); рівноправна позиція всіх суб'єктів виховання; діяльнісний підхід, що дозволить спрямувати індивідуальну й колективну діяльність студентів на корисні справи.

Основними її складовими мають бути цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольно-регулювальний, оцінково-результативний, суб'єкт-суб'єктний компоненти.

Науковці-дослідники розуміють педагогічну модель виховної системи вищого навчального закладу як схематизоване представлення усіх педагогічних заходів, що забезпечують ефективність і результативність виховного процесу.

До педагогічної моделі виховної системи вищих навчальних закладів включають: власне педагогічну систему і сукупність педагогічних умов, створення яких забезпечує підвищення результативності й ефективності її функціонування; форми, методи і засоби організації виховної роботи суб'єктів: викладачів, адміністрації та студентів вищих навчальних закладів; методичне забезпечення виховної діяльності студентів вищих навчальних закладів; системно-блочну організацію змісту виховної діяльності на основі індивідуалізації і професіоналізації; реалізацію задачного підходу в організації виховної діяльності; систему інтерактивної взаємодії викладача-куратора і студентів.

Детально сутнісні характеристики поняття «модель» та процесу моделювання розкрито у дослідженнях В. Пікельної. Автор виділяє, що неодмінною рисою моделей є те, що вони мають певну структуру. Аналізуючи роботи автора, можна зробити деякі узагальнення: особливістю моделі є висока вибірковість стосовно інформації, яка використовується. Взагалі під моделлю науковець розуміє процес і метод пізнання, форму та засіб наукового пошуку. На погляд В. Пікельної, характерною ознакою моделі є об'єктивна аналогія та максимальне наближення щодо відтворення оригіналу. У цьому зв'язку модель повинна мати певну структуру. Основна вимога до моделей – можливість використання для вивчення або перетворення реального світу [7].

За характером створення моделей прийнято розрізняти два основних способи моделювання: предметне моделювання, під час якого дослідження проводиться на матеріальній моделі, що відтворює певні геометричні, фізичні, динамічні чи функціональні характеристики об'єкта; знакове (інформаційне) моделювання, під час реалізації ідеальними моделями слугують схеми, креслення, графіки й формули.

Моделювання тісно пов'язано з іншими загальнонауковими методами і спеціально-науковими методами. Особливо тісно воно пов'язано з експериментом. Тобто, будучи універсальним і

загальнонауковим методом, моделювання відіграє найважливішу роль у розробці методики та проведенні модельних експериментів.

Висновки і подальші розробки проблеми. Таким чином, проаналізувавши наукові джерела щодо теоретичного висвітлення проблеми створення та функціонування моделі виховної системи, можна дійти висновку, що модель – це об'єкт в ідеалі, аналог реально існуючих складних явищ і процесів. У моделі відсутні другорядні деталі, моменти та випадковості. Головне її призначення – бути в межах дослідження методом, засобом, формою, способом пізнання педагогічної дійсності. Модель функціонування виховної системи у ВТНЗ є образним і графічним утворенням, реалізація якого сприятиме підвищенню результативності виховання та становлення особистості студентів, організації виховної роботи у закладі. Структура моделі залежить від мети і завдань дослідження і дає змогу прослідкувати всі її змістовні компоненти.

Метод моделювання є одним з важливих елементів педагогічного дослідження, який допомагає більш глибоко проникнути в суть об'єкта дослідження. Розмаїття прикладів та засобів створення різних виховних систем свідчить, що подальшого вивчення заслуговують питання теоретичного обґрунтування та практичної перевірки організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних умов створення виховної системи, її критеріїв та показників, а також діагностика вихованості суб'єктів виховного процесу. Наступним кроком нашого педагогічного дослідження буде створення інноваційної за своїм змістовим наповненням моделі виховної системи вищого технічного навчального закладу.

Література

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике: попытка осмысления / А.Н. Дахин // Bestreferat.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru/referat-78582.html> [http://www.bestreferat.ru/referat-78582.html].
3. Лодатко Є. О. Моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору [текст] / Є. О. Лодатко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 112. – Черкаси, 2007. – С. 32-40.
4. Методи педагогічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5401.html>

5. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике [текст]: – 3-е изд., стереотип. / В. И. Михеев. – М. : КомКнига, 2006. – 200 с.
6. Макарова Л.Н., Молоканова Е.А. Количественный анализ эффективности развития воспитательной системы вуза // Вестник ТГУ. – Серия: Естественные и технические науки. – Т. 14, вып. 3, 2009. – С 624-627.
7. Пікельна, В.С. Управління школою [Текст] / В.С. Пікельна. - Харків : Основа, Ч. 1. – Харків : Основа, 2004. – 112 с.
8. Прохоренко Н.С. Виховний простір як чинник впливу на розвиток молоді eprints.kname.edu.ua/31416/1/6.pdf
9. Словарь по социальной педагогике: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.
10. Соболев, В.С. Концепция, модель и критерии эффективности внутривузовской системы управления качеством высшего профессионального образования / В.С. Соболев, А. Степанов // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – № 2 (30). – С. 102-110.
11. Современные гуманитарные подходы в теории и практике воспитания: Сб. науч. статей \ Сост. и отв. ред. Д.В. Григорьев, ред. Е.И. Соколова.- Пермь, 2001. – 201с. (ИТОиП РАО, Науч. центр совр. проблем воспитания, Перм. обл. ин-т повышения квалификации работников образования). – С. 62-69.
12. Сокольников Ю. П. Теория воспитательного пространства / Ю.П. Сокольников. – М.: Наука, 1977. – 391 с.
13. Соловей М.І. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / М.І. Соловей, Є.С. Спіцин, В.В. Кудіна. – [вид. 2-ге переробл. і доп.] – К. : Ленвіт, 2009. – 192 с.
14. Соловей М. І. Виховна робота у вищому навчальному закладі: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Соловей, В. С. Демчук. – К. : Ленвіт, 2003. – 257 с.
15. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с. – С. 50-56.
16. Ягупов, Василь Васильович. Педагогіка : Навч. посібник / Василь Васильович Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с. – Бібліогр.: С. 549- 553.

МОДЕЛЬ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

О.П. Лучанинова

Теоретически обосновано положение о том, что человек - это продукт объективных условий жизни и воспитания, то есть положение о существовании наиболее обобщенных факторов его социального становления и

развития; исследована необходимость создания модели воспитательной системы ВТУЗа как практического воплощения этого положения.

Ключевые слова: модель, воспитательная система, воспитательное пространство, воспитательная работа.

A MODEL OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF HIGHER EDUCATIONAL SCHOOLS: THE THEORETICAL ASPECT

O.P. Luchaninova

The theory of educational systems is one of the most interesting areas of the modern pedagogy. The educational system is the main condition for the efficient training of the value orientations. In the modern high school a broad spectrum of the methods in organization of the educational process is formed historically.

The higher education has difficult times in the forming a new paradigm of educational process. The world view of the educators, which was formed in the XX century, has a certain deformed look that is not ready for cardinal changes today.

There is a question of educating the students by using innovative methods as well as the readiness of the educators to such a practice. Who would take the responsibility for himself and his own life during great moral shifts and destructions of the ideals of the soviet times, remediation of himself and the life values? Who will be able to help a formed young man find himself, prepare for life in the informational society and be ready to accept a challenge of the time – be able to change for the needs of the market, be competitive and most importantly to be a human being. Only the man`s spirit is the target of the education.

Keywords: model, educational system, educational space, educational work.

Лучанинова О.П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки, заступник декана гуманітарного факультету з виховної роботи Національної металургійної академії України (м. Дніпропетровськ, Україна).

E-mail: luchaninova.olga@mail.ru.

Luchaninova O.P. – An Associate Professor of Engineering Education National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipropetrovsk, Ukraine).

E-mail: luchaninova.olga@mail.ru